

ТВОРЧІ ОБРІЇ ОСОБИСТІСНОГО БУТТЯ

Тетяна Титаренко

ПРИРОДА ВИБОРУ: ШЛЯХИ САМООРГАНІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ У ЇЇ ЖИТТЄВОМУ СВІТІ

Життєвий вибір, завдяки якому особистість змінює старі смисли і шукає смисли нові, енергетично забезпечує реконструювання життєвого світу, якісні зміни його просторово-часових координат. Власними життєвими виборами людина будує свою індивідуальну історію, її подієву канву. Вибираючи, ми маркуємо поворотні події свого життя, вписуємо їх у свій індивідуальний контекст, означуємо, асимілюємо, привласнюємо.

Роблячи ключові життєві вибори, ми намагаємося розпочати нові причинно-наслідкові ряди, наприклад, ряд професійної чи сімейної самореалізації. Вибір дає можливість для по-справжньому вільної причинності, можливість для самовизначення причин, коли суб'єктність звучить особливо голосно.

Вибирання є особливим процесом, особливою активністю, спрямованою на пошук та аналіз альтернатив, диференціацію пріоритетів, на синтез віднайдених стратегій ціледосягнення.

Навіть дуже детальне вивчення зовнішніх і внутрішніх детермінант вибору не забезпечить прогнозу його результатів для особистості, якщо невідомою залишиться сама логіка душевного життя, логіка плинного досвіду, логіка світобудови і світоперетворень. Для ефективного вивчення життєвого вибору бажаним є використання динамічного або процесуально-динамічного підходу. Щоб зрозуміти природу життєвого вибору, необхідно передусім визначитися з методологією дослідження, якою до певної міри може стати синергетика.

Нагадаємо, що первинно автор синергетичного підходу професор Г.Гакен підкреслював, що синергетика вивчає системи, які складаються з великої, дуже великої кількості компонент або підсистем, котрі складно взаємодіють. Слово "синергетика" означає "спільну дію", підкреслюючи узгодженість функціонування частин, що відтворюється в поведінці системи як цілого [1].

Чому для нашого дослідження зручною є саме синергетика? Не лише тому, що синергетика сьогодні має статус метанауки, від самого зародження покликаної відіграти роль комунікатора між різними науками. І не тому, що, на думку палких прихильників синергетики, вона має найближчим часом набути статусу філософської теорії, а можливо, і замінити діалектику.

Головним аргументом для залучення синергетичного контексту в психологічне дослідження є спроба нового розуміння системного підходу, розуміння далеко не такого механістичного, як раніше. Саме синергетика вивчає загальні закономірності еволюції (розвитку в часі) систем будь-якої природи. І, нарешті, саме синергетика дає змогу побачити самостворення нових систем, суб'єктність у її глибинному, базальному сенсі.

У синергетиці, яка примирює такі два екстремістські підходи до вивчення тих чи тих феноменів, як редукціоністський і голістичний, розгляд явищ відбувається на проміжному, не мікро- і не макро-, а мезоскопічному рівні. Ця обставина має таке суттєве значення, що синергетику визначають як науку про самоорганізацію. Згідно із сучасними уявленнями, хаос на одному рівні може приводити до впорядкування, самоорганізації на іншому. Психологічне мислення легко погоджується з цим твердженням.

Прагматична філософія синергетики артикулюється в знаряддево-операційному розумінні мови, яке виявляється в усвідомленні її незавершеності, незакінченості, відкритості, метафоричності, тобто її процесуально-гештальтного характеру.

Дуже важливим у контексті проблеми особистісного вибору є так званий діалоговий тип особистості, відкритої, креативної та зорієнтованої на довіру до іншого, тобто схильної до досягнення стійкої інтерсуб'єктивної згоди. Особистість не може розвиватися поза значущими стосунками, які складають психологічний простір життєвого світу.

Такі характеристики особистості, як циркулярність, самореферентність, автопоетичність, комунікативність, діалогічність, є для синергетичного мислення ключовими.

Специфічність саме синергетичного дискурсу полягає в тому, що життя є зміною значущих “зустрічей”. Синергетичний дискурс – це не що інше, як такий топос “особистісних зустрічей”. Як бачимо, “особистісність” у синергетичному контексті є характеристикою, від цього контексту невіддільною. Мало того, саме вона цей контекст породжує й визначає.

Гіпотеза полягає в тому, що кожна важлива життєва зустріч потенційно несе в собі можливість (а інколи й необхідність) здійснення життєвого вибору. Ситуація життєвого вибору є ситуацією підвищення відповідальності за себе, свій світ, своє життя. Життєвий вибір сприяє новому рівню самоорганізованості такої складної системи, якою є особистість у просторі й часі її життєвого світу.

Моя суб'єктність, на думку деяких представників постмодерністської психології, нібито померла або перебуває в летаргічному сні [2]. Постійно перебуваючи в потенційному стані, суб'єктність яскраво активізується лише в досить визначені моменти мого життя. Наприклад, під час переживання життєвої кризи або в процесі здійснення життєво важливого вибору.

Різні особистості на певних етапах життєвого шляху мають різну спроможність вибирати. Нами було проаналізовано типи особистісних дисгармоній, що заважають вчасно робити важливі життєві вибори. Було визначено чотири поширені типи неспроможності вибирати. Кожний із них (егоцентричний, конформний, нормативний та релятивний), як було показано, формується на певному етапі саморозвитку життєвого світу особистості, має свою історію та певний спектр підтипів.

Спробуємо наблизитися до розуміння психологічної природи вибору, порівнюючи його з кризою. Між кризовою життєвою ситуацією і ситуацією значущого життєвого вибору феноменологічно багато спільного. Адже саме під час наближення і кризи, і важливого життєвого вибору людина наближається до так званої точки біфуркації, точки радикальної зміни життєвої траєкторії. У цій точці, як доведено в синергетиці, система стає максимально нерівноважною і чутливістю до зовнішніх впливів у край підвищується. Слабкі сигнали на вході системи можуть породжувати дуже значні відгуки на виході, що інколи призводить до зовсім несподіваних ефектів.

Після переживання кризи і після здійснення вибору змінюється траєкторія життя, виникають нові цілі, смисли. Життєвий світ чи то косметично оновлюється, чи то реставрується докорінним чином.

І криза, й особистісний вибір певним чином структурують час життя, стаючи віхами життєвого шляху. Людина після кризи і вибору по-новому бачить себе, свій вік, міру своєї самореалізованості.

І криза, і вибір змінюють також простір життєвого світу людини, вирішально впливаючи на значущі взаємини, найближче оточення. Хтось назавжди втрачає статус близької людини, хтось раптом наближується, стає майже родичем. Але криза і вибір – далеко не одне й те

саме. Чим відрізняються вибір і криза як складні, значущі життєві явища одне від одного? У чому специфіка кожного з них?

Вибір – ширше за обсягом поняття, ніж криза. Психологічний зміст цих двох понять досить близький, адже однаковою є спрямованість на набуття нового рівня самоорганізації.

Вибір вільніший, ніж криза, яка переживається як неминуча. До життєвої кризи людину може призвести незалежна від неї кардинальна зміна життєвих обставин. Криза є щось, із чим людина вже не може нічого вдіяти, чого не може просто позбутися, і це викликає значне психологічне напруження. Від вибору можна відмовитися, його можна на певний час відкласти.

Вибір внутрішньо більш підготовлений, ніж криза. Він завжди визріває, а криза нерідко виникає для особистості несподівано, раптово. Вибір може йти за кризою, але його можна зробити і до кризи, і поза кризовою ситуацією, поступово готуючись до нього.

Передумови вибору більш усвідомлені. Вибір і раціональніший, і вільніший. Коли є вибір, є різні альтернативи. Є між чим і чим вибирати. Під час переживання кризи альтернативи в тумані. Вони не усвідомлюються. Криза пов'язана із ситуацією невизначеності, коли існує незбіг між мотивами, цілями та умовами їх реалізації.

У ситуації вибору значно більшими є активність, відповідальність суб'єкта за те, що відбувається. Роблячи вибір, людина виявляє свою автономію, самовизначається щодо системи цінностей, принципів, способів самореалізації у вчинках. Криза стихійніша.

Криза обов'язково передбачає життєвий вибір, тоді як життєвий вибір може здійснюватися без кризи, відсуваючи її або пом'якшуючи її плин. Криза може стати не лише початком, але й наслідком невдалого чи несамостійного життєвого вибору. Адже вибір може бути продиктований зовнішніми обставинами, станом здоров'я, очікуваннями інших. Тоді криза стає могутнім протестом проти того, що шкідливе для особистості.

Емоційні кореляти кризи та вибору і кількісно, і якісно різні. Криза яскравіша, болісніша. Це може бути всеохопне сьогоденнє "не те". Коли людина свідомо вибирає, немає таких сильних негативних, руйнівних переживань, як під час кризи. Інколи, навпаки, вдалий вибір готується, супроводжується і завершується позитивним настроєм, задоволенням, підвищенням самоповаги.

Після кризи більше негативних для особистості наслідків і менше можливостей для саморегулювання та самоопанування. Криза може стати перешкодою в розвитку, у самовираженні, адже руйнується все,

що колись було головним, провідним (погляд на світ, переконання, ідеали, можливо, й моральні принципи). Вибір не стає перешкодою в розвитку й самовираженні (якщо він не хибний). Навпаки, роблячи вибір, людина робить ставку саме на розвиток.

Зробімо певні уточнення. Якщо немає життєвого “контрольного експерименту”, тобто можливості наступної оцінки правильності того рішення, що було прийняте, свобода волі стає надто великою, надмірною, перетворюючись на випадковість, на неусвідомлюваний випадковий вибір одного з рівноймовірних шляхів. Як у грі з підкиданням монети: орел–решка.

У таких випадках, яких у кожному житті чимало, уже не йдеться про свободу усвідомленого, зваженого, не дуже приємного, бо вкрай відповідального вибирання. Радше йдеться про прагнення якомога швидше позбутися тягаря відповідальності, сумнівів, вагань, без яких не буває жодного справжнього життєвого рішення. Нехай вирішує випадок, доля, щасливий жереб, тільки не я.

Ідеться про міру суб’єктивної участі особистості у виборі, її заангажованості. Я маю не лише прийняти одне рішення, але й утримувати в пам’яті ті інші, від яких відмовився. Ті рішення, які так і залишилися потенційними, не були прийнятими, хоча мали певну ймовірність втілитися в моє життя.

Якщо розглядати особистість як текст, то цей текст протягом життя є безумовно відкритим для певних поступальних і стрибкоподібних змін, що їх підштовхує життєвий вибір. Кожний вибір змінює співвідношення фігури і фону, створюючи нове ціле, новий текст, новий гештальт.

Не кожне світоперетворення, що здійснюється завдяки виборіві, можна вважати за розвиток, тобто прямування в прогресивному напрямі. Вибори бувають і випадкові, і помилкові, і регресивні. Варіантів зміни життєвої парадигми завжди чимало.

Особистість у сучасному постмодерністському світі називають новим, нейтралізованим Я, про яке дедалі частіше пишуть представники нарративної психології [3]. Це нове Я є чимось рухливим, плинним, таким, що відчуває на собі вплив “голосів людства” і не поспішає створювати свій окремий суто індивідуальний текст. Для нього важливіше бути в контексті, “вписуватися”, не випадати.

Філософія постмодернізму, як відомо, вважає, що істину можна виміряти лише суб’єктивним досвідом. Замість ілюзії істини як недосяжної мети головною цінністю стає творчість. Ідеться про готовність до перманентного переоцінювання себе і світу, себе та інших, власного

минулого, теперішнього і майбутнього. Як пише А.Блатнер, головним завданням психотерапії в добу постмодернізму є необхідність допомогти людям переорієнтуватися на мету творчої ефективності, тобто зробити вибір на користь творчості.

Серед характерних особливостей постмодернізму – надлишок вибору у зв'язку з тисячами порад, пропозицій, рекомендацій, перед якими опиняється людина. Усі ці заклики апелюють до безлічі бажань, пробуджують різні частини Я, що потребують задоволення. Добре, якщо вдається визнати ці різні Я частковими, не цілісними. Тоді легше звернутися до самодисципліни, від чогось відмовитися, щось таки обрати [3].

Коли ми говоримо про постмодерністську особистість, то маємо на увазі часткову втрату індивідуальної своєрідності, точніше втрату жорсткої визначеності, єдиноголосся за рахунок практично безмежної відкритості, поліфонічності, здатності до розвитку. Постійні зміни відповідно до мінливого середовища є для такої постмодерністської особистості нормою життя, якої ніхто не декларує, навіть не помічає. І все ж підкреслимо, що такі кардинальні зміни відбуваються далеко не з кожною особистістю. Більшість людей залишається на традиційному рівні світосприймання та світоперетворень. Позаяк нова особистість стає більш відкритою та гнучкою системою, певні її підсистеми можливо перебудовувати, перетворювати на нові тексти, змінюючи, наприклад, жанр, додаючи нові деталі чи інтерпретації. Так, на власне минуле вона сьогодні дивиться саме як на свою власність, трактує його по-новому, пропонуючи собі пригадувати не лише певні трагічні обставини, а і їх іронічне бачення сьогоднішніми очима. Вона має авторські права на своє життя і дедалі активніше ними користується.

Усі ми поступово стаємо вільнішими у своєму власному життєвому світі, більше прислухаємося до своїх глибинних прагнень, до тієї “вільної гри ества”, яку раніше приховували й гальмували. У постмодерністському контексті особистість уже не така ригідна, а більше відкрита експериментуванню, готова ризикнути, помилитися, розпочати все знову.

Стосовно детермінації розвитку такої особистості, то замість великої кількості факторів, від яких залежить її стан, синергетика пропонує розглядати нечисленні параметри порядку (внутрішньої узгодженості, злагоди окремих Я між собою). Від цих параметрів залежать компоненти вектора стану системи, які у свою чергу, впливають на параметри порядку. У цьому переході до нечисленних параметрів порядку полягає зміст одного з головних принципів синергетики – так званого принципу підпорядкування. Зворотна

залежність параметрів порядку від компонент вектора стану приводить до виникнення такого явища, як кругова причинність.

Коли життєві цінності раптом починають здаватися постмодерністської особистості абсурдними, це вже не означає неминучої болісної кризи. Їх легко замінити новими, такими самими невічними. Мало хто вже носить одне пальто протягом десятиріч, а потім намагається його перешити, щоб доносили діти. Простіше й дешевше купити нове, не таке якісне, як у наших бабусь, але зручне й модне. Пальто теж передусім має відповідати контекстові, вписуватися, не випадати.

Можливостей для саморуку вперед стало набагато більше. Чому? Хоча б тому, що рух уже не розглядається як векторний та односпрямований, у нього може бути кілька траєкторій. Супер-его також уже не є важким тягарем обов'язків, звичок і заборон. Власне минуле не так авторитарно диктує, куди треба повернути, що саме вибрати. Ми переінтерпретуємо свій набутий досвід так, як нам сьогодні зручно, пишемо новий текст, який стає реальністю.

Щодо майбутнього, то постмодерністська особистість його менше боїться, оскільки в неї завжди є не один-єдиний бажаний прогноз, а кілька. Як результат життєвого вибору вона передбачає можливість кількох однаково припустимих варіантів розгортання подій. Після вибору змінюється життєва парадигма, причому далеко не завжди лише в кращий бік. Адже вибирає не Бог, а людина, і таку складну діяльність уважати за безпомилкову просто неможливо. Те, що сьогодні здається вдалим, через десять років, можливо, сприйматиметься як жахлива помилка, і навпаки.

Кризи в постмодерністській особистості бувають не такими глибокими й болісними, як в особистості традиційної, у якої був лише один наратив, що задавав тон її актуальному дискурсові. Сучасна особистість завжди має варіанти життєздійснення, численні альтернативи вибору, що пом'якшує кризові переживання. Але, як відомо, більшість людей у нашому суспільстві поки що залишається на традиційному рівні.

Якщо для постмодерністської особистості необхідно лише знайти в собі сили для вибору нової форми інтерпретації того, що відбулося, ще раз переписати свою життєву історію, то для особистості традиційної побачити таку можливість і знайти такі сили авторського впливу на реальність усе ж зовсім не просто.

Минає певний час, і ми поступово починаємо справлятися з тими складнощами, які здавалися спочатку нездоланими. Ми бачимо свою проблему іншими очима, і вона стає іншою. Ми шукаємо для неї нові слова, нові тексти, і ці тексти змінюють наше ставлення.

Поважаючи свій життєвий досвід, рахуючись із ним, ми все ж не вважатимемо його за істину в останній інстанції. Якби ми колись зробили інші вибори, і досвід був би іншим, і звички, і стереотипи, і настановлення. Можливо, саме тепер настав той час, коли треба відмовитися від своєї звичної життєвої концепції і рушити вперед, на незнайому територію.

У життєвій ситуації, що передує виборіві, і переживання, і психічні стани, і поведінка особистості багато в чому визначаються тим, як людина до цієї ситуації ставиться, як її оцінює, із чим порівнює, наскільки усвідомлює, яким чином інтерпретує.

Завдяки емоційній насиченості когнітивні репрезентації виступають у внутрішньому світі особистості як значущі переживання, у які, за Г.Томе, “утягуються” мотиваційні процеси. До форм когнітивних репрезентацій Томе зараховує сприймання, уявлення, схеми (організовані структури знань про світ і себе), переконання, очікування, прототипи, сценарії і плани (див. [4]).

Якщо не замикатися лише на когнітивних репрезентаціях, а говорити про інтерпретаційні комплекси індивідуального досвіду взагалі, то слід відзначити, що вони є усталеними, стереотипними, фіксованими і тому зрозумілими для людини. Завдяки тому, що ми маємо досвід, наше бачення світу все ж є досить стабільним і стійким, хоча цей світ і змінюється досить швидко.

Особистісний інтерпретаційний комплекс, на думку О.Лактіонова, – це набір інтерпретацій, що розширюється протягом життя людини. Він становить полімодальну сукупність самооцінок, оцінок, суджень, думок, настановлень, які формуються шляхом суб’єктивних раціоналізацій та узагальнень за підтримки оточуючих. Полімодальність пояснюється наявністю в людини різних інтерпретаційних комплексів відповідно до різних сфер людського буття [5].

Невідомо, чи розповідає одна й та сама людина в різних випадках різні варіації одного сюжету, чи всі історії різних людей можна звести до варіацій певного “класичного сюжету”, а може, й кількох класичних сюжетів. Це питання залишається дискусійним. Головне, що наратив, класичний або індивідуальний, є засобом рефлексування, усвідомлення, розширення, переструктурування особистого досвіду людини, досвіду здійснення життєвих виборів.

Індивідуальні розповіді про власне життя завжди відбуваються в конкретному контексті і спрямовуються, організуються, наповнюються тим чи тим смислом відповідно до контексту. Процесуально-гештальтний характер мови, її незавершеність та відкритість сприяють

справжній “зустрічі” двох випадкових одне для одного людей, зустрічі, яка скеровує певні зміни в самоорганізації особистості кожного з них.

Для особистості однією зі звичних форм осмислення власного досвіду є форма спонтанного рефлексивного життєпису, коли людина в поїзді або лікарні розповідає випадковому, напівзнайомому слухачеві всю свою життєву історію, водночас по-новому структуруючи її для самої себе. Людина таким чином репрезентує себе, пояснює свої вчинки, виправдовуючи певні життєві вибори, редагуючи неприємні спогади, замовчуючи деякі кризові, травматичні події або, навпаки, драматизуючи, загострюючи їх.

Чому такий спонтанний життєпис найчастіше стає розгорнутим саме з незнайомими людьми? Крім того, що забезпечується анонімність, приватність повідомлення, є ще й можливість незаперечного авторства розповіді. Адже інша людина абсолютно нічого не знає про реальні життєві обставини розповідача, і це дає змогу будувати свою сповідь практично цілком довільно, включаючи те, що сьогодні хочеться згадати, і виключаючи те, про що говорити неможливо.

Серед передумов здійснення життєвого вибору передусім слід назвати унікальну біографічну ситуацію кожної людини, точніше форми її інтерпретування, бачення передбачуваних перспектив саморозвитку.

У системах, що мають потенційно нескінченне число ступенів свободи, до яких, безперечно, належить особистість з її життєвим світом, завжди відбувається самоорганізація, тобто виділяється невелика кількість змінних, параметрів порядку, які визначають динаміку всієї системи загалом. До таких параметрів порядку належить передусім досягнення внутрішньої злагоди численних Я між собою, вибір несуперечливого інтерпретативного комплексу та актуальних варіантів життєздійснення.

Особистість самоорганізовує себе не лише під час переживання життєвої кризи. На відміну від вибору, ситуація життєвої кризи для більшості людей, які за своїм розвитком ще не стали так званими постмодерністськими особистостями, надто руйнівна й болісна, аби бути ключовою для прийняття дійсно зважених життєвих рішень. Емоції поглинають людину на тижні й місяці, душевний біль не дає змоги по-справжньому стати на ноги, хоча потреба в цьому виходить на перший план. Робота страждання вимагає практично всієї енергії. Але коли перша, руйнівна стадія кризи завершується, людина все одно починає готувати себе до необхідності робити нові вибори. Ситуація вибору є більш урівноваженою, раціональною, стабільною, усвідомленою, суб'єктною.

Життєвий вибір як стратегічне рішення з приводу власного майбутнього є однією з рушійних сил світобудови. Гнучко змінюючи спосіб детермінації процесів особистісного розвитку за рахунок зміни інтерпретативного комплексу, саме вибір визначає подальший напрям самоорганізації особистості як складної відкритої системи.

Життєвий вибір є засобом трансформації старих життєвих смислів і пошуку смислів нових. Він є енергетичним джерелом особистісних самопроявів, яке обмежує і тим самим спрямовує активність життєтворення. Розгортання особистісних цінностей і смислів та структурування відповідно до них зовнішньої дійсності під час конструювання і реконструювання особистістю власного життєвого світу відбуваються шляхом поступального здійснення розмаїтих життєвих виборів.

Ситуацію життєвого вибору можна розглядати як ситуацію зустрічі, про яку далеко не завжди можна сказати, чи є вона бажаною, корисною, значущою. Кожний вибір є спробою ризикувати, експериментувати із собою та власним життям, спробою по-справжньому творити свій новий життєвий світ.

Таким чином, використання синергетично-постмодерністського методологічного контуру дає змогу бачити нові потенції життєвого вибору постмодерністської і традиційної особистості. Ці особистості по-різному інтерпретують та самоорганізують своє життя, маючи різні обрії його прогнозування, різне ставлення до хаосу і порядку.

Література

1. Хакен Г. Синергетика. – М., 1980.
2. Crossley L.M. Introducing narrative psychology. Self, trauma and the construction of meaning. – Philadelphia: Buckingham, 2000.
3. Blatner A. Postmodernizm and psychotherapy goals // Individual Psychology. – 1997. – № 53 (4). – Р. 476–482.
4. Анцыферова Л.И. Психология повседневности: жизненный мир личности и “техники” ее бытия // Психол. журн. – 1993. – № 2. – С. 3–16.
5. Лактионов А.Н. Координаты индивидуального опыта. – Харьков, 1998.

Дата подання статті: 15.02.2001 р.

subordinate position is usually based on an aspiration to solve a personal problems, which are projected into the interpersonal space.

Тетяна ТИТАРЕНКО. Природа вибору: шляхи самоорганізації особистості у її життєвому світі

Використання синергетичного методологічного підходу в дослідженні життєвого вибору дає змогу побачити особливості особистісної самоорганізації. Оскільки суб'єктність актуалізується передусім під час переживання життєвої кризи та здійснення життєвого вибору, необхідним стає їх порівняльний аналіз. Серед передумов здійснення життєвого вибору чи не найважливішою виявилася форма інтерпретування життєвої ситуації традиційною і постмодерністською особистостями.

Использование синергетического методологического подхода в исследовании жизненного выбора позволяет увидеть особенности личностной самоорганизации. Поскольку субъектность актуализируется прежде всего во время переживания жизненного кризиса и осуществления жизненного выбора, необходимым становится их сравнительный анализ. Среди предпосылок осуществления жизненного выбора едва ли не важнейшей оказалась форма интерпретирования жизненной ситуации традиционной и постмодернистской личностями.

A using of a sinergetical methodological approach to the life choice investigation gives a possibility to see the personal self-organization peculiarities. Inasmuch as a subjectiveness is actualized mostly during a life crisis experience and the life choice realization their comparative analysis become necessary. One of the most important life choice realization prerequisite is a form of a life situation interpretation by the traditional and post-modern personalities.

Олена СТАРОВОЙТЕНКО. “Текст” у психологічному розумінні

У руслі “психології тексту”, що розвивається на перетині філософії, філології та лінгвістики, розроблено модель психологічного аналізу тексту. Вона може слугувати для інтерпретації текстової творчості продуктивних особистостей. До системи критеріїв інтерпретації входять: зв'язок тексту з культурою, авторське смислоутворення, “кодова”, жанрова та стильова множинність тексту, рефлексивність, вплив на життя автора й адресата.

В русле “психологии текста”, развивающейся на пересечении философии, филологии и лингвистики, разработана модель психологи-